

Постаті

Figures

УДК 78.071.1Бар+78.03](477)

ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО (до 130-річчя від дня народження композитора)

Богдана Фільц

У статті висвітлено життя й багатогранну мистецьку діяльність видатного українського композитора ХХ ст. з неповторним національним стилем Василя Барвінського. Розглянуто його значний внесок як педагога, піаніста, музичного критика та організатора музичного життя в Галичині.

Ключові слова: Василь Барвінський, музичне мистецтво, твори для фортепіано, інструментальні ансамблі, хори, солоспіви, симфонічна музика, гармонія, національна свідомість.

The life and multiform artistic work of Vasyl Barvinskyi, an outstanding Ukrainian composer of the twentieth century, who has a unique national style, are described in the article. His great contribution as a teacher, pianist, musical critic and the organizer of musical life in Halychyna is considered.

Keywords: Vasyl Barvinskyi, musical art, piano music, instrumental ensembles, choirs, solos, symphonic music, harmony, national consciousness.

20 лютого 2018 року минуло 130 років від дня народження одного з найвидатніших українських митців – композитора, педагога, піаніста, критика і публіциста, диригента, музичного просвітителя, громадського діяча Василя Олександровича Барвінського. Він вніс неоціненно великий вклад у становлення та розбудову музичної освіти й мистецтва ХХ ст. на теренах Західної України (передусім Львова) в період між двома світовими війнами: упродовж 1915 – 1939 років працював директором і педагогом Вищого музичного інституту імені М. В. Лисенка у Львові, активно організовував музичне життя у всій Галичині. Як відомо, у багатьох менших містах і містечках краю були створені філії Вищого музичного інституту, де охочі могли вчитися грати на різних інструментах, вивчати теоретичні предмети, співати в хорі, грати в оркестрі та інструментальних ансамблях і поступово здобувати ґрунтовний професійний музичний вишкіл, адже на посади вчителів інституту та його філій запрошували здебільшого спеціалістів високого фахового рівня, що закінчили студії у вищих музичних закладах в європейських столицях. Василь

Барвінський викладав у Вищому музичному інституті у Львові гру на фортепіано та теоретичні дисципліни: гармонію і сольфеджіо, знання яких уважав необхідними для музикантів усіх галузей виконавства. У 1923 році він здійснив концертне турне по Чехословаччині разом зі співаком Р. Любинецьким. Багато концертував також по Західній Україні з відомими виконавцями – співаками А. Крушельницькою, М. Менцінським, М. Голинським О. Любич-Парахоняк, віолончелістом Б. Бережницьким, скрипалем Е. Перфецьким та ін.

Від 1926 року за посередництва радянського консула у Львові В. Барвінський улаштував взаємини з діячами музичної культури Радянської України П. Козицьким, В. Косенком, М. Вериківським, Б. Лятошинським та Л. Ревуцьким. У 1928 році разом з блискучим віолончелістом Богданом Бережницьким успішно виступав із власними концертами в тодішній Радянській Україні – Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську (нині – Дніпро). Пам'ятними стали спілкування з композиторами Наддніпрянської України; особливо зблизився з Л. Ревуцьким (побував у нього вдома, обмінялися

БОГДАНА ФІЛЬЦ. ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО...

нотами). Згодом популяризував їхні твори в Галичині.

У Львові В. Барвінський був також членом правління співочого товариства «Боян» та Музичного товариства ім. М. Лисенка, головою Спілки українських професійних музик (СУПроМу), членом редколегії і постійним дописувачем журналу «Українська музика». Особливо велика його заслуга полягала в піднесенні професійної музичної освіти багатьох музикантів краю. З-поміж його учнів були згодом всесвітньо відомі композитори, такі як Микола Колесса, Антон Рудницький, Нестор Нижанківський, піаністи Роман Савицький, Дарія Гординська-Каранович, Олег Криштальський, Марія Крих-Угляр.

Перші роки життя В. Барвінського пов'язані з Тернополем, де він народився 20 лютого 1888 року (помер у Львові 9 червня 1963 р.). Від семи років почав фахову науку гри на фортепіано. Спочатку в мами, Євгенії Барвінської – співачки, піаністки і хормейстера, організаторки музичного життя в Тернополі (у її хорі співала юна Соломія Крушельницька). Є. Барвінська диригувала хором співацького товариства «Боян» тощо. У 1903 році В. Барвінський (п'ятнадцятирічним хлопцем) грав перед М. Лисенком, який, за свідченням С. Павлишин, «заохотив його йти музичним шляхом» [10]. Невдовзі батьки переїхали до Львова. Там юнак закінчив народну школу та гімназію (1906), музичну школу К. Мікулі (1896–1905), навчався у Львівській консерваторії по класу фортепіано в чеського педагога Вілема Курца (1905–1906), який згодом вже як професор і ректор Празької консерваторії запросив свого талановитого учня продовжити музичні студії в Празі. Юнак одночасно почав навчатися на юридичному факультеті Львівського університету (1906), згодом – на філософському факультеті Празького Карлового університету, де вчився в знаменитого професора Зденека Неєдлі (згодом президента Чеської академії наук та міністра культури), а також у проф. О. Гостинського по музикознавству. Закінчив Празьку консерваторію по класу фортепіано І. Гольфельда і класу композиції Вітезслава Новака, в якого вчився впродовж 1908–1914 років, та Й. Сука – найви-

датнішого учня славетного А. Дворжака. У 1911 році склав екзамени з відзнакою чеською та німецькою мовами.

Після студій В. Барвінський інтенсивно й плідно працював у Празі, насолоджувався можливістю долучитися до європейської культури в галузі творчості та виконавства. У 1913 році відбувся його перший авторський концерт, де він виступив як піаніст і композитор, а в 1914-му зорганізував великий «Вечір української народної пісні» у виконанні празького хору співочого товариства «Глагол» під орудою композитора і диригента Ярослава Кржічки, що з великим успіхом відбувся в престижній залі ім. Б. Сметани («репрезентаційного прийому») Праги (виконувались обробки народних пісень М. Лисенка, С. Людкевича, В. Барвінського і Л. Куби – відомого збирача слов'янського фольклору).

Василь Барвінський походив зі старовинного роду, історія якого сягала XIV ст. Це був славетний рід української інтелігенції, яка дала немало визначних імен, таких як Мартин Барвінський – ректор Львівського університету (1838–1839), Олександр Барвінський – батько Василя, відомий педагог, літературознавець, історик, політик, учений, голова НТШ і українського педагогічного товариства, міністр освіти ЗУНРу, що запроваджував українську мову в середні та початкові школи в Галичині. Один із братів батька – Володимир – заснував львівську газету «Діло», другий – Остап – писав історичні драми... Загалом у цьому знаному роді були ще й інші інтелектуали: журналісти, письменники, науковці, лікарі – усі високо освічені люди, котрі самовіддано працювали на благо свого народу. До речі, згадана вище відомий музикознавець і педагог, доктор мистецтвознавства Стефанія Павлишин теж належить до цього відомого роду. Вона дуже багато зробила для відновлення доброго імені Василя Барвінського (дослідження і публікації книжок та статей про композитора, віднайдені його втрачених творів, їх публікації в різних збірниках, виступи на конференціях, в українській та зарубіжній пресі). Це також стосується її наукових розвідок про членів роду Барвінських і їхню роль у результативному

ПОСТАТІ

поступі й розвитку української культури та освіти в Галичині в XIX і першій половині XX ст. Саме з її книжки про В. Барвінського дізнаємося, що його батько, посол до австрійського сейму, Олександр Барвінський «був невтомним діячем освіти..., видавав підручники літератури, історії, випускав періодичні видання... Його особисте знайомство з Лисенком, яке розпочалося в 1867 році, тривало аж до смерті класика української музики. Саме на прохання Олександра Барвінського написати музику до “Заповіту” стало для Лисенка першим стимулом до творчості, пов’язаною з поезією Шевченка» [10, с. 6].

Василь Барвінський був гідним продовжувачем справи своїх славних попередників. Його самобутній композиторський талант, дивовижна працездатність, неабиякі здобутки блискучого вдумливого виконавця-піаніста та глибинні відчуття душі, колористична гармонія, загальна доброта й гуманістичне світосприйняття, небуденний талант публіциста і критика принесли йому заслужене визнання і в Україні, і у світі. Уже перші його фортепіанні твори, написані у двадцятирічному віці в часі навчання у Празі в композитора В. Новака (п’ять із восьми прелюдій) було надруковано в Лейпцигу 1918 року. Вони відразу засвідчили появу оригінального, талановитого українського композитора новітньої доби, митця, який першим після Лисенка ознайомив світову громадськість із живим яскравим звучанням української музики, побудованої на основі народних пісень краю. Два інші фортепіанні цикли В. Барвінського «Любов» (1915) і «Шість мініатюр на українські народні теми» удостоїлися честі бути надрукованими 1924 року у Відні в знаменитому видавництві *Universal Edition* (Відень ; Лейпциг ; Нью-Йорк), а в 1927 році в путівнику сучасної фортепіанної музики (*Moderne Internationale Klaviermusik, Zürich ; Leipzig, 1927*) було опубліковано позитивну рецензію Роберта Тайхмюллера, професора Лейпцигської консерваторії на цикл «Мініатюр» молодого музики, де вони охарактеризовані «як повні незвичайного чару і достоїнності розповсюдження», а щодо виконання – «легкі» і «середньо легкі».

У 1929 році «Українська музична накладня» в Нью-Йорку видала 38 народних пісень у фортепіанній обробці В. Барвінського, а 1931 року одна з його п’єс «Український танок» із циклу «Шість мініатюр» була надрукована в Японії видавцем Накамураю «між творами таких майстрів, як Барток, Бізе, Бузоні, Вагнер, Гріг, Дебюссі, Шуберт, Шопен та Скрябін» [9]. Список друкованих довоєнних видань фортепіанних творів В. Барвінського можна продовжити. Серед них необхідно згадати опубліковану збірку «Наше сонечко» – 20 дитячих п’єс для фортепіано на українські народні мелодії, видані Союзом українських професійних музик у Львові (1935 р.) з розкішними ілюстраціями Р. Якимовича. Згодом – у 1948 році – вона з’явилася у Німеччині, а потім твори митця виходили друком після війни в київських музичних видавництвах, правда, без малюнків (починаючи з 1960 р.), у 1963 році «Коліскова і Пісня лірника» вийшли в Москві в збірнику «Новые страницы».

У найважливішій сфері діяльності (композиторській) В. Барвінський поряд із С. Людкевичем створив підвалини української професійної музики Галичини. Його старший побратим С. Людкевич щиро радів успіхам колеги та завжди віддавав належне його самобутньому талантові. Ось кілька висловлювань славного маестро, що їх навів музикознавець Я. Якуб’як:

«В. Барвінський в очах С. Людкевича – це талант з Божої ласки, причому талант виразно українського характеру (“нашого рідного походження”, – як каже С. Людкевич). Від природи В. Барвінський є ліриком з дуже розвиненим почуттям гармонії, котра становить, властиво, найсильнішу сторону творів В. Барвінського <...> і стиль його властиво мало змінювався. Стиль цей – “квітчасто-запашний”, справді “барвінковий”, стиль виразно український, хоч і є певні впливи, зокрема чеські. В. Барвінський – натура наскрізь творча, що виявляється і в його піаністичних виступах: для В. Барвінського-піаніста характерна не бравада технікою, а “м’якість удару та велика інтелігенція”, В. Барвінський за фортепіано “не так продукує, як творить”» [10, с. 28].

БОГДАНА ФІЛЬЦ. ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО...

В. Барвінський найкраще висловив себе в камерному жанрі й фактично створив новітні зразки української інструментальної музики. Саме публікації його творів у відомих у музичному світі видавництвах спричинили їх поширення в репертуарі видатних світових піаністів і з концертних естрад, і в радіопередачах у Відні, Лейпцигу, Берліні, Стокгольмі, Туріні, Празі та інших містах [12, с. 28].

Серед низки фортепіанних творів слід назвати сонату *Cis-dur*, написану 1910 року, що стала знаковою для новітньої української музики. Перу митця належать «Українська сюїта на народні теми» (1917), Варіації на тему української народної колядки (1917), Мініатюри на теми лемківських пісень (1920), Варіації і фугета на українську народну тему (1921), Концерт для фортепіано і симфонічного оркестру (1937), а також Пісня, Серенада, Імпровізація, твори на теми лемківських народних пісень (Заколисна пісня, Пісня без слів, Марш), Листок з альбому, двадцять дитячих п'єс на українські народні пісні «Наше сонечко грає на фортепіані», «Коляди, колядки і щедрівки» та експериментальні п'єси – Прелюдія методом Далькроза і «Жаб'ячий вальс». В останній уперше було застосовано кластери, точніше удари по клавішах стисненим кулаком, як звукозображальний штрих, що ілюстрував кумкання жаб.

Цей перелік творів В. Барвінського надав львівський піаніст Богдан Тихонюк, який ретельно розглянув їх, спираючись на оцінку виконавців рецензентами львівської преси 1920-х років [11]. Крім того, у його статті наведено цікаві думки з рецензій М. Вериківського та А. Рудницького, написані під враженням почутих творів у Харкові під час тріумфальних гастролей В. Барвінського з віолончелістом Б. Бережницьким (у журналі «Музика» вміщено допис М. Вериківського і стаття А. Рудницького «Музичне життя в Харкові», де зазначено, що 15 жовтня 1928 року в симфонічному концерті прозвучала «Українська рапсодія» В. Барвінського під орудою А. Рудницького).

Фортепіанний концерт, зіграний у Львові 1938 року на ювілейному концерті В. Барвінського з нагоди його 50-річчя і 30-річчя

творчої діяльності у виконанні його учня піаніста Романа Савицького та диригента Миколи Колесси, як відомо, теж надовго пропав і лише на тридцяті річницю смерті композитора чудом знайшовся аж у далекій Аргентині. Це сталося завдяки настирним пошукам сина виконавця вченого-бібліографа зі США Романа Савицького-молодшого. Я слухала виконання цього Концерту в 1997 році в натхненній інтерпретації заслуженої артистки України, професора Львівської консерваторії Марії Крушельницької з філармонічним симфонічним оркестром у залі столичної філармонії, і він справив на мене неабияке враження! Додам, що саме тоді, незадовго до концерту, я навіки втратила свого друга-чоловіка. Перебувала у великій скорботі й оціпенінні. І саме чудова, сповнена добра, глибоко душевна і гуманна музика В. Барвінського, наче цілющий бальзам на душу, подіяла на мене й вивела зі страшного психологічного стану суцільного болю, розпачу й безнадії...

Камерно-інструментальна музика В. Барвінського стала особливо вагомим внеском в українську музику не лише Галичини, але й усієї України. Вона представлена творами для скрипки і фортепіано, віолончелі і фортепіано та ансамблями – тріо, квартетами, квінтетом і секстетом.

Першими з них були фортепіанні Тріо ля мінор і Тріо мі-бемоль мінор (1910–1911), написані в Празі. Останнє, на жаль, втрачено. До найважливіших досягнень композитора, на думку С. Павлишин, належить фортепіанний Секстет до мінор, теж написаний там у 1914–1915 роках з авторською позначкою – Секстет (Варіації на власну тему). Це шість варіацій, де варіації з назвами «Лірницька пісня» і «Думка» присвячені матері, а загалом увесь твір присвячено пам'яті М. Лисенка. Він був виконаний в честь відкриття нового будинку Вищого музичного інституту ім. Лисенка у Львові. Секстет також було втрачено, але в 1960-х роках митець відтворив його по пам'яті, і твір знову зазвучав. Із симфонічних творів В. Барвінського теж була втрачена «Увертюра-поема» до опери «Маруся», що її він писав у Празі (1929–1930).

ПОСТАТІ

Із двох квартетів залишився соль мінорний, названий композитором «Молодіжним», бо призначався для поповнення педагогічного репертуару. Він складався з чотирьох частин, що чергувалися за принципом контрасту. Написаний на українські народні теми, розвинуті варіаційним методом. Твір був виданий у Києві 1941 року. У 1978 році Квартет ім. М. Лисенка записав його разом із Секстетом на платівку. Крім того, у Мордовському ГУЛАГу В. Барвінський створив Фортепіанний квінтет – для фортепіано, двох скрипок, альту і віолончелі.

Композитор написав досить багато творів для віолончелі з фортепіано. Це, зокрема, Ноктюрн (1913), Варіації на українську народну тему (1918), «Думка», (1926), «Мелодія», Соната фа-дієз мінор, у 3-х частинах (1926), Сюїта на українські народні мотиви (Заспів, Гумореска, Колискова, Рондо, Гумореска і Колискова, 1926), і Концерт для віолончелі і фортепіано (1956).

Кілька творів для скрипки, серед яких була Соната до мінор, утрачено. Натомість «Український танок» із «Шести мініатюр» для фортепіано в перекладі для скрипки і фортепіано було надруковано у Відні в збірці *Neue Meisterklänge für Geige* (Universal Edition, 1925).

У творчий доробок В. Барвінського ввійшла низка вокально-симфонічних творів: «Українське весілля», у 2-х частинах; «Заповіт» на вірші Т. Шевченка; «Наша пісня, наша туга» на вірш С. Черкасенка; «В перші роковини» С. Карманського (утрачено); «Пісня про Вітчизну» на слова М. Рильського (1940, друк. 1947 у Харкові). Крім того, В. Барвінський писав хорову музику, солоспіви, обробки народних пісень – для голосу з фортепіано, голосу, скрипки і фортепіано та ін.

Після війни та возз'єднання Західної України з Радянською Україною В. Барвінський став першим директором Львівської консерваторії ім. М. Лисенка і обіймав цю посаду до 1948 року. У 1940 році ВАК присудив йому вчене звання професора і доктора мистецтвознавства (з 1938 р. мав звання почесного доктора Празького університету). Тоді ж, у 1940 році, він став головою Львівської організації Спілки композиторів.

У 1940-х роках брав участь у роботі З'їзду композиторів СРСР у Києві, був депутатом і членом установчих зборів уповноваженої комісії Перших зборів Західної України. Його всі поважали й високо цінували, проте в 1948 році за сфабрикованими наклепами й абсурдними звинуваченнями композитора безпідставно арештували й разом з дружиною піаністкою Наталією – дочкою талановитого українського фізика-вченого Івана Пулюя, який відкрив Х-промені, що ввійшли до медицини під назвою «рентгена», митця засудили на десять років позбавлення волі. Йому висунули обвинувачення в тому, що він шпигун, «агент англійської розвідки, агент Гестапо». Жорстоке покарання він, невинний, відбував у Мордовському ГУЛАГу десять років.

Найбільшою трагедією для композитора стала втрата його творів, що за злочинним наказом енкаведистів, а також не менш злочинних безпосередніх виконавців того варварського акту – працівників консерваторії були безжалісно спалені у дворі закладу. Серед них і чимало рукописів. А яку немислимо важку психологічну травму довелося пережити йому в ГУЛАГу, коли він змушений був особисто підписати на папері згоду на знищення всіх своїх творів!!!

Однак правда і справедливість перемогли! Завдяки друзям, його учням, щирим поціновувачам і шанувальникам його творчості, численним дослідникам української музики і знакових особистостей української культури, до яких належала і ця благородна ЛЮДИНА на ймення ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ, його творчість житиме у прийдешніх віках!

Щодо цього твердження маю висловити свої щирі захоплення організаторам невинного багатолітнього дослідного процесу музикантів, передусім викладацькому складу Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка і Дрогобицького музичного училища ім. В. Барвінського, членам Дрогобицького осередку Національної спілки композиторів України, а найбільше її очільнику Володимиру Грабовському. Саме йому вдалося зібрати матеріали зі всього світу про величну і трагічну постать незабутнього корифея нашого національно-

БОГДАНА ФІЛЬЦ. ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО...

го музичного мистецтва, високі моральні якості і шляхетність якого відзначали всі, хто його знав і хто з ним спілкувався. Крім численних узагальнюючих та інформативних статей у різних збірниках, В. Грабовському пощастило надрукувати чотири змістовні книжки про В. Барвінського з безліччю цікавих фактів із життя митця та його оточення, свідчень очевидців тодішніх історичних подій і ситуацій [2; 4; 6].

Відновленням пам'яті про видатного композитора В. Барвінського займався також О. Смоляк. Він організував у Тернополі дві наукові конференції до ювілеїв митця та опублікував їх матеріали у двох книжках [3; 5], а також кілька нотних збірників із фортепіанними творами В. Барвінського.

Окремо звертаю увагу читачів на першу публікацію в Україні про В. Барвінського після 40-літньої суворої заборони навіть згадувати його ім'я. Це була невеличка за обсягом стаття С. Грици «В. О. Барвінський», що в скороченому вигляді вийшла друком в «Українському народному календарі» за 1963 рік [7, с. 36]. Про неї є згадка в досить розлогому викладі власних міркувань і спогадів про зустрічі та листування знаної вченої з композитором В. Барвінським у 60-х роках ХХ ст. – останніх років його життя у Львові після повернення з ГУЛАГу («На вшанування пам'яті композитора Василя Барвінського») [8]. І хоча митець ще в 1958 році був офіційно поновлений у лавах членів Спілки композиторів України, інерція вважати його «неблагонадійним» ще певний час впливала на свідомість переляканих жорстокими репресіями мешканців міста. Сам композитор позитивно оцінив зміст її статті, відзначивши: «Хоч вона недовга, але змістовна й взагалі дуже добре у таких розмірах написана. Я і так дивуюся, що її помістили». Дякуючи пані Софії за статтю, він продовжив: «Та Ваша стаття причинилася в значній мірі до дещо несподіваного для мене заворушення з причини мого 75-річчя. Одержав я значне число телеграм... Між іншим, і від Президії Спілки композиторів України в Києві, від співачок, учнів, знайомих і т. д.» (з листа В. Барвінського від 7/III.1963). Статті С. Грици «На вшанування пам'яті Василя Барвінського»

та в «Українському календарі» стали цікавим і надзвичайно вагомим набутком серед багатьох опублікованих музикознавчих статей і спогадів про композитора. Із рядків спогадів С. Грици про спілкування з митцем в останні роки його життя чітко вимальовується чесність, неймовірна доброта, гуманність і жага до всепрощення шляхетної людини.

Принагідно додаю особисті спогади про Василя Барвінського, якого пам'ятаю з раннього дитинства. Він приїздив до Яворова (міста, де я народилася) на іспити учнів музичної школи як очільник та інспектор Музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові. Уже зазначала, що в багатьох менших містах Західної України до 1939 року існували філії цього інституту, і музична освіта там велася під постійним контролем його керівників – провідних композиторів С. Людкевича і В. Барвінського. До Яворова приїжджав на іспити переважно професор С. Людкевич, але одного разу завітав В. Барвінський. І хоча я тоді була ще зовсім малою, його своєрідна зовнішність, що безперечно засвідчила яскраву мистецьку особистість, врізалась у мою пам'ять на все життя.

Це передусім досить велика, неначе викарбувана з граніту, голова з дуже виразними рисами обличчя, високим, дещо випуклим чолом, розумними очима, орлиним носом, густою шапкою довгого хвилястого волосся. До нього всі ставилися з глибокою повагою. Цей загальний емоційний тонус і шаноблива атмосфера, що панували в нашому домі під час розмови з ним, надавали всій його постаті особливої неповторності й величності. Він мав повагу і довіру всіх галичан...

Одразу після війни (в 1945 році) ми приїхали круглими сиротами з Казахстану. Наша тітка Ганна Рудницька, яка заопікувалася нами (рідна сестра художниці Ярослави Музики), повела нас із моєю старшою сестрою Іванкою в консерваторію на прослуховування до проф. С. Людкевича та В. Барвінського. Звісно, ми дуже хвилювалися. Останній був директором Львівської консерваторії. Ознайомившись з нашими можливостями (очевидно, з майбутніми

ПОСТАТІ

ніж на той час реальними) нам порадили продовжувати музичні заняття. Мені – у музичній десятирічці, яка була створена при консерваторії того ж (1945) року (була прийнята в 4-й клас по класу фортепіано), а сестрі – у музичному училищі (клас скрипки і фортепіано).

Я дуже вдячна цим видатним і благородним митцям України за їх чуйне, глибоко людяне ставлення до нас. Адже тоді й окреслився наш майбутній шлях у мистецтві. Саме Василь Олександрович Барвінський та Станіслав Пилипович Людкевич відіграли вирішальну роль у виборі наших професій та й загалом нашої долі. Мимоволі згадую тодішній наш моральний стан, коли ми, втративши батьків, розгублені й безпорадні переїхали до Львова, шукали й намагалися всіма силами віднайти «точку опори» та свою дорогу в житті... І як же ми раділи згодом наданій нам можливості навчатись! (Про це так мріяла в Казахстані наша мама, яка весь час дуже турбувалась, що ми не маємо змоги вчитись...)

У скрутному становищі ми опинилися через тотальні репресії більшовицькими органами влади української національно свідомої інтелігенції відразу ж після так званого звільнення Галичини в 1939 році. Мого батька др. Михайла Фільца – адвоката й активного громадського діяча, який, до речі був ровесником В. Барвінського (теж з 1888 р.), близько десяти років очолював Музичне товариство і разом з дружиною Ярославою заснував філію Вищого музичного інституту М. Лисенка в Яворові, було заарештовано в жовтні 1939 року, у 1940 році засуджено до розстрілу, а згодом вирок замінено на 25 років каторжної праці в концентраційних таборах та вислано на Печору. І лише через 50 років він був реабілітований із зазначенням терміну покарання на «10 років таборів». Цікаво, що В. Барвінський теж пройшов точно таку саму послідовність визначення злочинного покарання тоталітарним режимом, але вже через вісім років його теж було засуджено зловісною «Тройкою» до смерті, згодом замінено на 25 років таборів і врешті – 10 каторжних років у Мордовському ГУЛАГу, де він відсидів «від дзвінка до дзвінка». Оче-

видно, такий сценарій було чітко відпрацьовано злочинцями ще в сумнозвісному 1937 році. Про це написав знедолений Барвінський в одному зі своїх сумних автобіографічних звітів про роки свого митарства й підневільного життя.

А нас (тобто мене і ще двох старших сестер з мамою), після арешту батька, 1940 року депортували до Казахстану. Там мама й померла, а ми повернулись із заслання круглими сиротами.

І все ж таки 1945 рік для нас був щасливий і сповнений надій. Ми знову на рідній землі! Знову живемо в культурному середовищі! І ця незабутня зустріч зі славними митцями – їх щире зацікавлення нашими долями та їхня неоціненна підтримка! Ніхто й гадки не мав, що до арешту нашого славетного українського композитора В. Барвінського залишилося три роки.

У той час я нерідко бачила його передусім у музичній школі. Пам'ятаю, коли він приходив на іспити або академічні вечори фортепіанного класу Львівської музичної десятирічки, з якою повагою і шаную ставилися до нього всі викладачі, зокрема моя тодішня вчителька, донька прославленого вченого і композитора Філарета Колесси Дарія Філаретівна Залеська. Як ми, учні перших повоєнних років, «тремтіли», коли дізнались про те, ХТО буде слухати наші виступи. Утім, він при всій вимогливості та строгості був надзвичайно доброзичливий і людяний. Коли ми побачили його підбадьорючі очі, відразу зникла невпевненість і нам здебільшого вдавалося «донести до слухачів» те, чого ми навчилися. Мало того, після наших виступів він знаходив для кожного відповідні слова, які окрилювали нас і нам хотілось працювати якомога більше.

Він мав тоді в десятирічці кілька учнів. Особливо здібним з них був Олег Криштальський, що згодом став відомим концертуючим піаністом і видатним педагогом Львівської консерваторії, професором і довголітнім завідувачем кафедри спеціального фортепіано Львівської музичної академії ім. М. В. Лисенка та її проректором. Дотепер пам'ятаю його блискуче виконання «Рапсодії» М. Лисенка та мініатюри С. Людкевича «Квочка», коли він був ще

БОГДАНА ФІЛЬЦ. ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО...

учнем В. Барвінського в музичній десятирічці. Його гра віддзеркалювала тонке розуміння музичного змісту творів вчителя В. Барвінського.

Ось ще один важливий момент у моїй біографії, коли моя життєва стежка переплелася з особою композитора В. Барвінського. То було влітку 1958 року. Після закінчення композиторського факультету Львівської консерваторії мене рекомендували до прийому в члени Спілки композиторів СРСР. Початковий етап тієї процедури проходив у Львівському відділенні Спілки композиторів. Цей день для мене став особливо пам'ятним: я мала честь бути прийнятою до Спілки на тому самому засіданні, на якому поновлювали у складі Спілки шановного Василя Олександровича. З цієї нагоди (поновлення В. Барвінського у Спілці) до Львова спеціально приїздив голова правління Спілки композиторів України, народний артист УРСР К. Данькевич. Тоді ж виконувався фортепіанний квінтет Василя Барвінського, який він відновив по пам'яті. На засіданні з глибокою повагою, теплотою і щирою радістю з приводу повернення до Львова і творчої праці В. Барвінського виступали присутні на засіданні С. Людкевич, К. Данькевич, А. Солтис, І. Маєрський, тодішній голова Львівської організації СКУ А. Кос-Анатольський та відповідальний секретар Є. Козак (мабуть, і М. Колесса, але я це слабо пам'ятаю). Усі відзначали високий професіоналізм музики В. Барвінського, її глибоку змістовність та національну визначеність, бездоганне володіння засобами композиторської техніки.

Пам'ятаю також дуже схвильовані й емоційні розмови про мистецтво і людські долі, які точилися при мені в колі прославлених митців у залі аеропорту перед вильотом К. Данькевича до Києва. Тоді там були присутні С. Людкевич, В. Барвінський, А. Кос-Анатольський та Є. Козак.

Згодом В. Барвінський і надалі працював над відновленням своїх творів. Його часто можна було побачити на різних концертах, після яких він обмінювався своїми думками про виконану програму зі своїми колегами композиторами.

Цікавою і корисною для мене була дискусія двох майстрів композиції проф. С. Людкевича і В. Барвінського з приводу мого твору «Вітре буйний» на слова Т. Шевченка, написаного для сестер Байко. Його виконували співачки на одному з концертів Пленуму композиторів Львова в залі Львівської філармонії на початку 1960-х років. Повертаючись разом додому, проф. С. Людкевич у спільній розмові критично віднісся до твору: його бентежили наявність синкоп, які, на його слушну думку, не характерні для мелодики Центральної України, тобто регіону, звідки походить поет. Натомість В. Барвінський вбачав у творі позитивну рису розширення рамок музичної інтерпретації поезії згідно з усією палітрою оригінальних особливостей фольклору пісенної культури України, у тому числі й Західного регіону.

Він щедро ділився своїми знаннями з молодими музикантами, які його охоче відвідували вдома. (Знаю, що в нього часто бував відомий диригент І. Гамкало). Особисто я вдячна йому за редагування одного з моїх перших друкованих творів – вокального тріо «Там, де Липа Золота» на слова П. Воронька, написаного теж для сестер Байко. Ноти тріо готувалися до друку в збірнику творів львівських композиторів, і А. Кос-Анатольський попросив митця перевірити рукопис перед поданням його у видавництво. Ретельний перегляд твору в найменших деталях, зокрема влучності голосоведення вокальних партій та фортепіанного супроводу й обговорення зі мною причини тієї чи іншої зміни в тексті, стало для мене дуже корисним і повчальним. Особливо цінним вважаю його зауваження щодо піаністичного викладу й зручності фортепіанної фактури, у галузі якої він був справжнім майстром, про що свідчать його власні оригінальні твори для фортепіано.

Невдовзі після цього я поїхала до Києва, поступивши в аспірантуру під керівництвом Л. Ревуцького. З ним, як відомо, В. Барвінський заприятелював ще перед війною під час концертних гастролей по Радянській Україні. Він відвідував родину Ревуцьких у 1940-х роках, згадував свого колегу і друга з великою теплотою та повагою і тоді,

ПОСТАТІ

коли повернувся із заслання. Пізніше син Л. Ревуцького, відомий професор медицини і палкий шанувальник українського мистецтва Євген Львович Ревуцький розповів мені більше про дружні взаємини між двома славетними митцями. Зокрема, я дізналася про те, що в них збереглося багато нот, підписаних і подарованих В. Барвінським його батькові в ті далекі роки. Євген Львович зібрав їх в окрему папку та передав її до музею М. Лисенка. Крім того, копію фотографії В. Барвінського, подаровану й підписану Левкові Ревуцькому та його дружині Софії Андріївні на згадку про перебування його в їхньому гостинному домі в 1941 році, на моє прохання, дав мені спеціально для публікації в Дрогобицькому збірнику.

Працюючи над матеріалами до української енциклопедії і ознайомившись із життєписами різних галицьких музикантів, я виявила цілу низку фактів, які свідчать про те, що директор Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові В. Барвінський відіграв важливу, а нерідко й вирішальну роль у професійному становленні багатьох із них, а після війни як директор Львівської консерваторії щиросердно допомагав усім людям, чим міг, зокрема працевлаштуванню за фахом. Так, наприклад, саме за його стараннями повернулася з Казахстану на рідну землю в минулому концертуєча піаністка й до 1939 року директор філії Музичного інституту ім. М. Лисенка в Городку, онука композитора П. Бажанського п. Оксана Бірецька. Там, у Казахстані, вона, як і наша та багато інших родин української інтелігенції, відбувала заслання, а в 1946 році завдяки Барвінському повернулася до Львова й почала працювати викладачем по класу фортепіано в спеціальній музичній десятирічці при Львівській консерваторії.

Значну підтримку в скрутний час він виявив і до піаністки Ірини Негребецької з Перемишля, до речі, його учениці й довголітньої вчительки фортепіано Перемиської філії Музичного інституту. Під час вимушеного й насильного переселення українців з території, що відійшла після Другої світової війни з «щедрої руки» більшовиків до Польщі, у неї загубилися документи про закінчення музичних студій. Тож проф. В. Бар-

вінський документально засвідчив, що вона мала фахову освіту. На основі цього вона стала викладачем Львівської консерваторії та спеціальної музичної десятирічки по класу фортепіано. Власне, він особисто приймав її на ці посади, і там вона виявила себе з найкращого боку як фахівець високої кваліфікації. Згодом дуже цікаві факти про В. Барвінського розповіла мені шановна Рада Остапівна Лисенко – професор національної музичної академії України, онука славетного Миколи Лисенка. Її батько Остап Миколайович працював у перших повоєнних роках викладачем Львівської консерваторії, а мати була секретарем доктора В. Барвінського. Останній завжди намагався допомогти грошима бідним студентам і міг роздати їм усю зарплатню. Рада Остапівна розказала мені також про те, що коли вона в 1947 році від'їжджала вчитися в аспірантурі до Москви, він знайшов у Києві її кімнату в гуртожитку і передав конверт з грошима на навчання. І хоч як вона не відмовлялась, нічого не допомогло. «Віддасте мені колись, як заробите», – такі були його слова. А через рік його арештували... Проте найзворушливішою була її розповідь про те, що В. Барвінський вже після повернення із заслання, хворий і знедолений, і, безперечно, м'яко кажучи, «не дуже забезпечений матеріально», систематично присилав Раді Остапівні листи і гроші, у яких просив купити й покласти від нього на могили діячам української культури квіти в день їхнього народження. Це стосувалося насамперед М. Лисенка, В. Косенка, П. Козицького та М. Заньковецької. Ці листи зберігалися спочатку в кабінеті-музеї М. Лисенка в Київській консерваторії, нині – у музеї М. Лисенка. Рада Остапівна згадає В. Барвінського з великою любов'ю і повагою, наголошуючи на тому, що «ця людина мала велике і ніжне серце. А для неї завжди була, як ікона, до якої можна і треба молитися». Я особисто та, мабуть, усі, хто його пам'ятає, можуть долучитися до цих високих слів щирого захоплення визначним митцем України, благородством його душевних поривань та щедрості серця. Адже це звучить і звучатиме завжди в його прекрасній музиці!

БОГДАНА ФІЛЬЦ. ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО...

Безмежно рада, що Бог і доля подарували мені щастя зустріти на своїй життєвій дорозі цю прекрасну Людину, сповнену всепрощення і гуманності, яка мимо всіх трагічних подій і поневірянь залишила у своїй душі стільки тепла і добра до людей, глибоких почуттів до своїх колег, справжньої та непідробної пошани до видатних мистців України.

Джерела та література

1. Барвінський В. З музично-письменницької спадщини : дослідження, публіцистика, листи / упоряд., вступ. ст., прим. В. Грабовського. Дрогобич : Коло, 2004. 256 с., іл.
2. Василь Барвінський. Статті та матеріали. Збірник / упоряд. Грабовський Володимир Семенович. Дрогобич : Відродження, 2000. 148 с.
3. Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури : статті та матеріали / ред.-упоряд. О. Смоляк. Тернопіль : Астон, 2003. 192 с.
4. Василь Барвінський і сучасна українська музична культура / упоряд.: В. Грабовський, Л. Філоненко, О. Німилевич. Дрогобич : Посвіт, 2012. 328 с.
5. Василь Барвінський і українська музична культура. Святкова академія, присвячена 110-й річниці від дня народження Василя Барвінського. 16 березня 1998 р. Статті та матеріали / упоряд. О. Смоляк. Тернопіль, 1998. 64 с.
6. Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах / ред.-упоряд. В. Грабовський. Дрогобич : Посвіт, 2008. 336 с., іл.
7. Грица С. В. О. Барвінський. *Народний календар*. Київ, 1963. С. 36.
8. Грица С. На вшанування пам'яті композитора В. Барвінського. *Студії мистецтвознавчі*. 2003. Чис. 2. С. 71–82.
9. Німилевич О. Фортепіанні твори Василя Барвінського та історія їх видання. *Василь Барвінський і сучасна музична культура* / упоряд.: В. Грабовський, Л. Філоненко, О. Німилевич. Дрогобич : Посвіт, 2012. С. 169–178.
10. Павлишин С. Василь Барвінський. Творчі портрети українських композиторів. Київ : Музична Україна, 1990. 88 с.
11. Тихонюк Б. Василь Барвінський композитор і піаніст в оцінці Львівської преси 20-х років. *Василь Барвінський у дослідженнях і матеріалах* / ред.-упоряд. В. Грабовський. Дрогобич : Посвіт, 2008. С. 118–128.
12. Якуб'як Я. Василь Барвінський та Станіслав Людкевич. *Василь Барвінський і українська музична культура. Святкова академія, присвячена 110-й річниці від дня народження Василя Барвінського. 16 березня 1998 р. Статті та матеріали* / упоряд. О. Смоляк. Тернопіль, 1998. С. 56.

References

1. Barvynskiy V. (2004) *Z muzychno-pysmennytskoyi spadshchyny: doslidzhennia, publitsystyka, lysty* [From Musical and Literary Heritage: Studies, Journalism, Correspondence] (compiled, prefaced and annotated by V. Hrabovskyi). Drohobych: Kolo, 256 pp.
2. Hrabovskyi V. (compiler) (2000) *Vasyl Barvynskiy. Statti ta materialy. Zbirnyk* [Vasyl Barvynskiy. Articles and Materials. A Collection]. Drohobych: Vidrodzhennia, 148 pp.
3. Smoliak V. (editor-compiler) (2003) *Barvynskiy v konteksti yevropeyskoyi muzychnoyi kultury: statti ta materialy* [Vasyl Barvynskiy in Context of European Musical Culture: Articles and Materials]. Ternopil: Aston, 192 pp.
4. Hrabovskyi V., Filonenko L., Nymylovych O. (2012) *Vasyl Barvynskiy i suchasna ukrayinska muzychna kultura* [Vasyl Barvynskiy and Contemporary Ukrainian Musical Culture]. Drohobych: Posvit, 328 pp.
5. Smoliak O. (compiler) (1998) *Vasyl Barvynskiy i ukrayinska muzychna kultura. Sviatkova akademiya, prysviachena 110-richnytsi vid dnia narodzhennia Vasyliya Barvinskoho. 16 bereznia 1998 r. Statti ta materialy* [Vasyl Barvynskiy and Ukrainian Musical Culture. A Festive Academy Devoted to the 110th Anniversary of Birthday of Vasyl Barvynskiy on March 16, 1998. Articles and Materials]. Ternopil, 64 pp.
6. Hrabovskyi V. (editor-compiler) (2008) *Vasyl Barvynskiy u doslidzhenniakh ta materialakh* [Vasyl Barvynskiy in Studies and Materials]. Drohobych: Posvit, 336 pp., ill.
7. Hrytsa S. (1963) V. O. Barvynskiy [V. Barvynskiy]. *Narodnyy kalendar* [Folk Calendar]. Kyiv, p. 36.
8. Hrytsa S. (2003) Na vshanuvannia pamyati kompozytora V. Barvinskoho [Commemorating the Composer V. Barvynskiy]. *Studiyi mystetstvoznavchi* [Researches of the Fine Arts], # 2, pp. 71–82.
9. Nymylovych O. (2012) Fortepianni tvory Vasyliya Barvinskoho ta istoriya yikh vydannia [Piano Works by Vasyl Barvynskiy and the History of Their Publications]. *Vasyl Barvynskiy i suchasna muzychna kultura* [Vasyl Barvynskiy and Contemporary Ukrainian Musical Culture] (compiled by V. Hrabovskyi, L. Filonenko, O. Nymylovych). Drohobych: Posvit, pp. 169–178.
10. Pavlyshyn S. (1990) *Vasyl Barvynskiy. Tvorchy portrety ukrayinskykh kompozytoriv* [Vasyl Barvynskiy. Artistic Discriptions of Ukrainian Composers]. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 88 pp.

НОСТАТИ

11. Tykhoniuk B. (2008) Vasyl Barvinskyi: kompozytor i pianist v otsyntsi Lvivskoyi presy 20kh rokiv [Vasyl Barvinskyi, A Composer and Pianist in the Evaluation of the 1920s Lviv Press]. *Vasyl Barvinskyi u doslidzhenniakh i materialakh* [Vasyl Barvinskyi in Studies and Materials] (editor-compiler V. Hrabovskyi). Drohobych: Posvit, pp. 118–128.

12. Yakubiak Ya. (1998) Vasyl Barvinskyi ta Stanislav Liudkevych [Vasyl Barvinskyi and Stanislav Liudkevych]. *Vasyl Barvinskyi i ukrayinska muzychna kultura. Sviatkova akademiya, prysviachena 110-richnytsi vid dnia narodzhennia Vasylia Barvinskoho. 16 bereznia 1998 r. Statti ta materialy* [Vasyl Barvinskyi and Ukrainian Musical Culture. A Festive Academy Devoted to the 110th Anniversary of Birthday of Vasyl Barvinskyi on March 16, 1998. Articles and Materials] (compiled by O. Smoliak). Ternopil, p. 56.

SUMMARY

The life and multiform artistic work of Vasyl Barvinskyi, an outstanding Ukrainian composer of the twentieth century, who has a brilliant individual, unique, original national style, are described in the article. His works in the modern history are included into the world musical space, they have been published in the worldwide-recognized authoritative foreign publishing houses and have been executed in many European capitals, in America, Canada and even Japan. His great contribution as a teacher, pianist, musical critic and publicist, an active public figure and organizer of musical life in Halychyna between two world wars are revealed. Also the tragic events of his life as a result of the repressions of the totalitarian regime of the former Soviet Union with the purpose of goal-seeking destroying the most well-known, valuable and selfless cultural and educational figures, nationally conscious representatives of the Ukrainian intelligentsia are described. Those soviet crimes have been committed by means of the well worked out schemes of absurd slander and falsified facts, fictitious accusations in espionage and cruel punishment: sentencing to 10 years of imprisonment and exile to the Mordovian camps of Stalin's GULAG with the destruction of all his sheets of music, his works removal from use, libraries, the prohibition to mention his surname for long 40 years, which led, unfortunately, to the artificial diminution of the general achievements of the Ukrainian musical art of the twentieth century.

During the period of our state independence, thanks to the joint efforts of the musical community of Ukraine and many not indifferent people of the foreign diaspora, as well as the individual connoisseurs of his extraordinary talent (S. Pavlyshyn, V. Hrabovskyi, O. Smoliak, etc.), it has been a success to establish the justice and to renew the honest name of groundlessly repressed Vasyl Barvinskyis, the suffered artist, endowed with the highest moral qualities of a person, a noble creator of invaluable treasures of the human spirit, boundless kindness and forgiveness.

Keywords: Vasyl Barvinskyi, musical art, piano music, instrumental ensembles, choirs, solos, symphonic music, harmony, national consciousness.